

Lexicographic Bulletin

Vol 15 (1985)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ
1985

Καλυμνιακά τοπωνύμια, Α΄

Aggelos G. Afroudakis

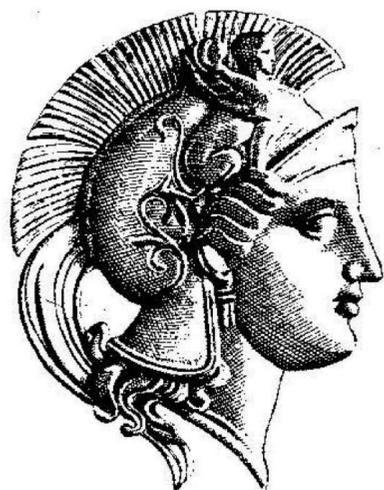
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

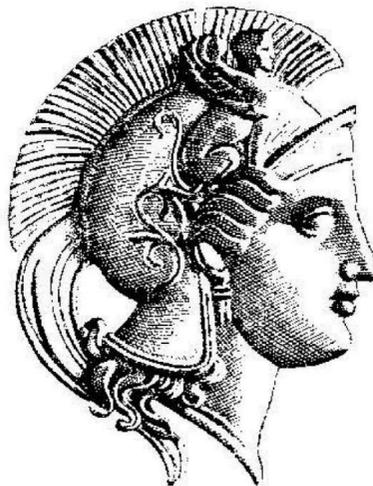
ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE
15 (1983)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

Λεωφόρος Συγγροῦ 129 - Β. Δίπλα 1. Ἀθήνα 117 45

Διευθύνων : ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

ACADEMIE D'ATHENES
CENTRE DE REDACTION DU DICTIONNAIRE HISTORIQUE
DU GREC MODERNE (LANGUE COMMUNE
ET DIALECTES)

129, Bd Syngrou - 1, rue V. Dipla. Athènes 117 45

Administrateur : NICOLAS G. CONTOSSOPOULOS

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
<i>Αγαπητού Τσοπανάκη: Πλαταμώνας</i>	5- 10
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Τοπωνύμια από την Πιάλεια Τρικάλων</i>	11- 30
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Λέξεις του ελληνο-ιταλικού γλωσσικού χώρου</i>	31- 48
<i>Δημητρίου Α. Κρεκούκια: Αρχαιοπινή τοπωνύμια Λευκάδας</i>	49- 59
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Επτανησιακά γλωσσογεωγραφικά</i> ..	61- 67
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Λημνικά γλωσσικά</i>	69- 76
<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Η γλώσσα του Παλαμά και των δημοτικών τραγουδιών</i>	77-102
<i>Ελευθερίας Γιακουμάκη: Η αισθητική αξία της παραβίασης του γλωσσικού κανόνα στην ποίηση</i>	103-113
<i>Σταύρου Γ. Κατσουλέα: Βυζαντινά επώνυμα Ικαρίας</i>	115-134
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Γλωσσογεωγραφικές παρατηρήσεις στο ιδίωμα της περιοχής Αλαγονίας</i>	135-164
<i>Θανάση Νάκα: Λαϊκή γλώσσα και δημοτικό τραγούδι</i>	147-158
<i>Θανάση Νάκα: Μετοχικά</i>	159-197
<i>Άγγελου Γ. Αφρουδάκη: Καλυμνιακά Τοπωνύμια, Α'</i>	199-214
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Αλλόφωνα του λ στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Αν. Ρουμελίας</i>	215-231
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Παρωνύμια από περιοχή της Έξω Μάνης</i>	233-257
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Το προθετικό «α» στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Ανατολικής Ρουμελίας</i>	259-269
<i>Χρυσ. Τσικριτσή-Κατσιανάκη: Μερικά διορθωτικά στα «οικογενειακά μας ονόματα» του Μ. Τριανταφυλλίδη</i>	271-277
<i>Σταύρου Μάνεση: Η συμβολή της βυζαντινής κληρονομιάς στην καλύτερη γνώση της νέας ελληνικής γλώσσας</i>	279-300

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

<i>Ελευθερία Γιακουμάκη: Αναστασίου Καραναστάση «Ιστορικό Λεξικό των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας»</i>	301-310
<i>Michel Contini: Giulio Paulis «Lingua e cultura nella Sardegna bizantina»</i>	311-316

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Μιχάλης Χρ. Οικονόμου (1896-1984)</i>	317-323
--	---------

ΚΑΛΥΜΝΙΑΚΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ, Α'

Τὸ τοπωνυμικὸ τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῆς Δωδεκανήσου¹ ἔχει ἤδη μελετηθεῖ μὲ σχετικὴ ἐπάρκεια, συγκριτικὰ τουλάχιστον μὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς χώρας. Δημοσιευμένες αὐτοτελεῖς ἐργασίες λείπουν γιὰ τὴν Ἀστυπάλαια, τὴ Λέρο καὶ τὴν Κάλυμνο. Γιὰ τὴν τελευταία ὑπάρχουν λιγιστὲς μόνο καὶ διάσπαρτες τοπωνυμικὲς πληροφορίες, οἱ ὁποῖες μνημονεύονται παρεμπιπτόντως σὲ μελέτες ἄλλου περιεχομένου, ὄχι ἀναγκαστικὰ γλωσσικοῦ.

Βασιζόμενοι στὸ ὕλικὸ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ (κυρίως στὰ χφφ. 727, ἔτους 1958, τοῦ κ. Α. Καραναστάση καὶ 176, ἔτους 1902, ἀνωνύμου), στὶς πληροφορίες διαφόρων σχετικῶν μὲ τὴν Κάλυμνο βιβλίων καὶ σὲ διευκρινιστικὲς πληροφορίες Καλυμνίων, θὰ ἐπιχειρήσουμε τὸ σχολιασμὸ ἐλαχίστων ἀπὸ τὰ πολλὰ ἐνδιαφέροντα τοπωνύμια τῆς Καλύμνου. Ἡ παρουσίαση αὐτῆ εἶναι ἀπλῶς ἐνδεικτικὴ τοῦ πλούσιου σὲ ἀρχαϊσμοὺς καὶ γλωσσολογικὰ ἐλκυστικοῦ τοπωνυμικοῦ τῆς Καλύμνου, ἡ ἐπιστημονικὴ συγκέντρωση καὶ μελέτη τοῦ ὁποῦ ἐπείγει.

Ἄειράνα, ἢ. Μικρὸς λόφος κοντὰ στὸν Βαθύ, ὁ ὁποῖος πῆρε τὸ ὄνομά του ἀπὸ ἐκκλησάκι φερώνυμο τῆς Ἁγίας Εἰρήνης. Τὸ ἁγιωνύμιο αὐτό, ποὺ μνημονεύει καὶ ὁ L. Ross², εἶναι ἀξιοσημεῖωτο, ἐπειδὴ διατηρεῖ τὸ δωρικὸ τύπο μιᾶς λέξεως ποὺ εἶναι ἀρχαία, στὴν συγκεκριμένη ὅμως θέση δόθηκε σὲ πολὺ νεώτερους χρόνους. Τὸ φαινόμενο τῆς διατηρήσεως δωρικῶν τύπων παρουσιάζεται καὶ σὲ ἄλλα τοπωνύμια τῆς Καλύμνου (*Δᾶμος*, *Χαλή*, *Ἀμερινὸς* κλπ.).

Ἄλατσία, ἢ. Ἄλατσία τοῦ Πετράτση, ἢ. Ἄλατσία³ στὴν Κάλυμνο (ὅπως

1. Συγκεκριμένα τῆς Καρπάθου, Κάσου, Καστελλόριζου, Κῶ, Νισύρου, Πάτμου, Ρόδου, Σύμης, Τήλου καὶ Χάλκης.

2. Ὁ Ludwig Ross, πρῶτος καθηγητῆς τῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ἐπισκέφθηκε τὴν Κάλυμνο τὸ 1841. Τὶς περιγραφὲς καὶ ἐντυπώσεις του περιλαμβάνει στὸν δεῦτερο τόμο (1843) τοῦ τρίτου ἔργου του *Reisen auf den griechischen Inseln des ägäischen Meeres*, vol. I-III, Stuttgart und Tübingen, 1840-1845.

3. Γιὰ τὸν τσιτακισμὸ τιτσί βλ. Κ. Ἀμαντὸς, *Γλωσσικὰ μελετήματα*, Ἀθ. 1964, 63 καὶ Κ. Μηνᾶς, *Τὰ ἰδιώματα τῆς Καρπάθου*, Ἀθ. 1970, 59.

άλατιὰ στὴν Εὐβοία καὶ ἀλατσιὰ στὴν Μακεδονία) λέγεται ὁ τόπος ὅπου ὑπάρχει ἢ παράγεται ἀλάτι⁴. Ὡς τοπωνύμιο ἡ λέξις μαρτυρεῖται ἐπίσης στὴ Μακεδονία μὲ τύπο Β α ρ δ ά κ α ᾿Α λ α τ σ ι ά. Συγγενῆ, ἂν καὶ ἐξίσου ἀσυνήθιστα, εἶναι τὰ τοπωνύμια ᾿Α λ υ κ α ρ ί α (᾿Ανατολικὴ Ρουμελία, ἀπὸ ἔγγραφο τοῦ 1676)⁵, ᾿Α λ α τ σ ε ρ ή, ἡ (Πάτμος)⁶, ᾿Α λ α σ - σ α ρ ό ς (Κάσος)⁷. Ἀντίθετα, τόσο στὰ Δωδεκάνησα ὅσο καὶ σὲ ὅλη τὴν ᾿Ελλάδα, ὁ συνώνυμος τύπος ᾿Α λ υ κ ή εἶναι πολὺ πιὸ συνηθισμένος ὡς τοπωνύμιο, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὡς προσηγορικόν⁸.

᾿Α λ ι ῶ τὸ λαγκάι, τῶν. Μικρὸς ὄρμος μὲ ἡμιορεινὴ ἐνδοχώρα στὸ ΒΔ. τμήμα τοῦ νησιοῦ. Τὸ τοπωνύμιο διασώζει τὸ ἀρχαῖο οὐσιαστικὸ ἀλιεύς (= τῶν ἀλιέων τὸ λαγκάδι), τὸ ὁποῖο ὡς τοπωνύμιο δὲν τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ ἄλλοῦ, ἐνῶ ὡς προσηγορικὸ χρησιμοποιεῖται στὰ ᾿Επτάνησα καὶ τὴ Θράκη, μὲ τύπο ἀλιᾶς, ὁ, στὴν ᾿Ικαρία μὲ τύπο ἀλιός, ὁ⁹ καὶ στὴ Χίο μὲ τὸν σύνθετο τύπο πεζαλιός, ὁ¹⁰.

᾿Α λ υ τ σ ι ά, ἡ ᾿Α λ υ τ σ έ ς, οἱ. Ἔτσι ὀνομάζεται στὴν Κάλυμνο ἡ ἀγριοσυκιὰ (*Ficus caprificus*, τῆς οἰκογενείας τῶν Μορειδῶν, *Moraceae*), ἐνῶ ὁ καρπὸς τῆς λέγεται ἀλύθτι. Οἱ τύποι προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀρχαία λέξις ὄλυνθος, ἡ ὁποία δῆλωνε τὸ ἴδιο ἀκριβῶς δέντρο: ὄλυνθος > *ὄλύνθιον > ὄλύθθι > ἀλύθθι > ἀλύθθι > ἀλυτθιά > ἀλυτσίά. Μολονότι ἡ ἀρχαία αὐτὴ λέξις ἔχει ἐπιβιώσει στὸ Αἰγαῖο, στὸν Πόντο, στὴ Μάνη κ.ά.¹¹, ὁ τύπος ἀλυτσίά ἐμφανίζεται μόνο στὴν Κάλυμνο· οἱ συνηθέστεροι τύποι, τουλάχιστον γιὰ τὰ Δωδεκάνησα, εἶναι ἄλοθθας, ἄλυθθας καὶ ἔλυθθας, ὁ. Σὲ τοπωνυμικὴ χρῆση μαρτυροῦνται, γιὰ τὴν περιοχὴ Δωδεκανήσων, οἱ ἐξῆς τύποι: ᾿Α λ υ θ θ α ς, ὁ (Κῶς¹², Νίσυρος¹³), ᾿Ε λ υ θ θ α ς, ὁ (Νίσυρος¹⁴, Τήλος¹⁵), ᾿Α λ ο θ θ α ς, ὁ, ᾿Α λ ό θ θ ο ι, οἱ καὶ

4. Ι(στορικόν) Λ(εξικόν τῆς ᾿Ακαδημίας ᾿Αθηνῶν), Α', 404.

5. Ὁ.π., 481.

6. Π. Κ ρ η τ ι κ ό ς, Πατριακὰ τοπωνύμια, Δωδεκανησιακόν ᾿Αρχεῖον 1 (1955), 93.

7. Κ. Μ η ν ᾱ ς, Τὸ τοπωνυμικὸ τῆς Κάσου, ᾿Αθ. 1975, 27.

8. Ι. Λ., ὁ.π.

9. Ι. Λ., Α', 414-415.

10. N. Andriotis, *Lexicon der Archaismen in neugriechischen Dialecten*, Wien 1974, λῆμμα 310.

11. N. Andriotis, ὁ.π., λῆμμα 4367-4368. — (Δελτία) Α(ρχείου) Ι(στορικοῦ) Λ(εξικοῦ).

12. N. Ζ α ρ ά κ α ς, Τοπωνύμια τῆς νήσου Κῶ, Τὰ Κωακὰ 2 (1981), 90.

13. X. Π α π α χ ρ ι σ τ ο δ ο ύ λ ο υ, Τοπωνυμικὸ Νίσυρου, Νισυριακὰ 3 (1969), 258.

14. Ὁ.π.

15. X. Κ ο υ τ ε λ ά κ η ς, Συμβολὴ στὸ τοπωνυμικὸ τῆς Τήλου, ᾿Αθ. 1982, 35.

Ἄλοττας, ὅ (Ρόδος¹⁶), Ἐλοθθας, ὅ (Κάρπαθος¹⁷), Λόθθι, τὸ (Χάλκη¹⁸), Ἄλοθθί, τό, Ἄλοθθάκι, τὸ καὶ Ἄλοθχιάρικα, τὰ (Ρόδος¹⁹), Λοθθικό, τὸ καὶ Γλόδια, τὰ (Κάρπαθος²⁰).

Ἄργος, τό. Ὄνομα ὄροπεδίου με ὁμώνυμο ποιμενικὸ συνοικισμό σὲ ἀπόσταση 20' περίπου ΝΔ. τοῦ Χωρίου. Τὸ τοπωνύμιο εἶναι ἀρκετὰ γνωστὸ τόσο ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα²¹ ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν νεώτερη. Ἡ παράδοση παραδίδει ὅτι τὸ τοπωνύμιο αὐτὸ τῆς Καλύμνου δόθηκε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἀργεῖους, οἱ ὁποῖοι ἐποίκησαν τὸ νησί, ὅταν ἓνα πλοῖο τοῦ Ἀγαμέμνονα μετὰ τὸ Ἴλιο ἔφτασε ἐδῶ²². Σύμφωνα ὅμως με ὅσα σημειώνει ὁ Κ. Μηνᾶς, σχολιάζοντας τὶς σημαντικότερες ἐτυμολογήσεις τοῦ τοπωνυμίου αὐτοῦ²³, θὰ βρεθοῦμε κοντύτερα στὴν ἀλήθεια ἂν συσχετίσουμε τὸ τοπωνύμιο ἀφενὸς με τὶς ἀρχαῖες λέξεις ἄργος, ἀργινόεις, ἄργιλλος καὶ ἀφετέρου με τὶς ἀναφορὰς τοῦ Στράβωνα, Στεφάνου Βυζαντίου καὶ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ μᾶς πληροφοροῦν ὅτι στὴν ἐποχὴ τους ἡ λέξη ἄργος ἔφτασε νὰ δηλώνει γενικὰ μιὰ πεδιάδα καὶ μάλιστα αὐτὴν ποὺ βρίσκεται κοντὰ σὲ θάλασσα²⁴.

Στὰ Δωδεκάνησα τὸ τοπωνύμιο Ἄργος, τὸ ἀπαντᾷ ἐπίσης στὴ Νίσυρο²⁵, στὴ νησίδα Σαρία²⁶, στὴν Κάσο (με τύπους Ἄργος, τὸ καὶ Ἐάργος, τὸ < Ἐξω Ἄργος· καὶ οἱ δύο αὐτὲς τοποθεσίαι ἀποκαλοῦνται με κοινὸ ὄνομα Ἄργατα, τὰ)²⁷, καὶ στὴν Κάρπαθο (με τύπους Ἄργόνι, τὸ καὶ Τσαργόνι, τὸ < Ἐσω Ἀργόνι)²⁸.

16. Χ. Παπαχριστοδούλου, Τοπωνυμικὸ τῆς Ρόδου [Α'], Ρόδος 1951, 151.

17. Μ. Μιχαηλίδης-Νουάρως, Λαογραφικὰ σύμμεικτα Καρπάθου, τ. Β', Ἄθ. 1934, 449-450.

18. Χ. Παπαχριστοδούλου, Τοπωνυμικὰ καὶ ὀνομαστικὰ Χάλκης Δωδεκανήσου, Πλάτων 12 (1960), 43. — Μ. Σκανδαλίδης, Τὸ τοπωνυμικὸ τῆς Χάλκης Δωδεκανήσου, Ρόδος 1982, 75.

19. Χ. Παπαχριστοδούλου, Συμβολὴ στὸ τοπωνυμικὸ τῆς Ρόδου [Β'], Ἄθ. 1978, 39. — Χ. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος Α', ὅ.π., 162 καὶ 168.

20. Μ. Μιχαηλίδης-Νουάρως, ὅ.π., 467 καὶ 441.

21. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος (Τὰ Ἑθνικά, ἔκδ. Α. Meineke, Berlin 1849, 113) ἀναφέρει ἔντεκα τόπους.

22. Α.Ι.Α.

23. Κ. Μηνᾶς, ὅ.π., 36.

24. Στράβων 8,6,372: «ἄργος δὲ καὶ τὸ πεδῖον λέγεται παρὰ ταῖς νεωτέροις». Στέφανος ὁ Βυζάντιος, ὅ.π.: «ἄργος δὲ σχεδὸν πᾶν πεδῖον κατὰ θάλασσαν». Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Σχόλια εἰς Ὀδύσειαν, 1845, 16-17: «καὶ ὡς νεώτεροι Μακεδόνες καὶ Θετταλοὶ ἄργος καὶ τὸ ἀπλῶς πεδῖον φασί, καὶ ἐν ἄλλοις δεδήλωται».

25. Χ. Παπαχριστοδούλου, Νίσυρος, ὅ.π., 237.

26. Μ. Μιχαηλίδης-Νουάρως, ὅ.π., 413.

27. Κ. Μηνᾶς, ὅ.π., 35-36 καὶ 85.

28. Μ. Μιχαηλίδης-Νουάρως, ὅ.π., 413 καὶ 488.

Ἄρζινῶd-da, τά. "Όρμος καὶ μικρὸς συνοικισμὸς στὰ ΒΔ. τῆς Καλύμνου, ἐκεῖ πού καταλήγει ἡ βορειότερη ἀπὸ τὶς δύο κοιλάδες τοῦ νησιοῦ, δηλ. αὐτὴ πού ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν Βαθύ. Γιὰ τὴ διαφώτιση τῆς προελεύσεως τοῦ τοπωνυμίου θὰ πρέπει νὰ συνδεθοῦμε μὲ τὶς ἀρχαῖες λέξεις ἄργιλλος, ἀργινόεις (<ἀργός), τῶν ὁποίων ἡ σημασία «φωτεινός, λευκός: λευκὴ πηλώδης γῆ» μαρτυρεῖται καὶ στοὺς μέσους αἰῶνες καὶ φτάνει ἕως σήμερα: ἀργίδα, ἀργίδα καὶ ἰργίδα ὀνομάζεται ἡ ἀργιλλώδης γῆ στὴν Κάτω Ἰταλία, ἀργίνας στὴν Κύπρο καλεῖται τὸ σκληρὸ χῶμα²⁹, ἐνῶ στὴν Πάρο ἀργίλλι ὀνομάζουν τὸ πῆλινο ἀγγεῖο³⁰. Ἡ ἀργιλλώδης σύσταση τοῦ ἐδάφους τῶν Ἄρζινῶντων συνηγορεῖ στὴν ἐτυμολογία αὐτῆ.

Ἡ κατάληξη τοῦ τοπωνυμίου ἀπαντᾷ πέντε φορές στὴν Κάλυμνο (Δ ρ ο σ ῶ d-d a, τά, Μ α ρ α θ ῶ d-d a, τά, Π ε ζ ῶ d-d a, τά, Π ε τ ρ ῶ d-d a, τά), ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας. Ὁ Κ. Amantos³¹ σημειώνει ὅτι ἡ κατάληξη -οῦντας/ῶντας, ἡ ὁποία ἀπαντᾷ μόνο στὸ νησιωτικὸ χῶρο³², εἶναι περιεκτικὴ καὶ σχηματίζει κατὰ 80% φυτωνύμια. Ἡ τοπωνυμικὴ κατάληξη -ῶντα, τὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν αἰτιατικὴ ἐνικὸ τοπωνυμίων σὲ -ῶντας, ὁ (π.χ. ὁ Δαφνῶντας > τὸν Δαφνῶντα > τὰ Δαφνῶντα)³³. Αὐτὰ μὲ τὴ σειρά τους προέρχονται ἀπὸ τὴν πολυπληθῆ ὁμάδα τοπωνυμίων σὲ -οῦντας ὁ (< ἀρχαῖα τοπωνύμια σὲ -οῦς, ὁ⁴), καὶ δημιουργήθηκαν εἴτε ἀπὸ ἐπίδραση τῆς μετοχῆς σὲ -όντας (π.χ. γελώντας), εἴτε μὲ συμφυρμὸ τῶν ἐναλλακτικῶν τύπων σὲ -ῶντας καὶ -ῶνας (π.χ. Δαφνοῦντας + Δαφνῶνας > Δαφνῶντας)³⁵, ἂν καὶ ἡ δεύτερη αὐτῆ ὑπόθεση μᾶς φαίνεται λιγότερο πιθανή. Ἡ ὕπαρξη τοῦ ἀρχαίου ἐπιθέτου ἀργινόεις, -εσσα -εν, ὅπως ἄλλωστε καὶ τῶν δροσόεις, -εσσα, -εν καὶ πετρώεις, -εσσα, -εν, μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσει νὰ παραγάγουμε τὰ σχετικὰ καλυμνιακὰ τοπωνύμια κατευθεῖαν ἀπὸ τὴν αἰτιατικὴ πληθυντικὸ τοῦ οὐδετέρου τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν (τὰ ἀργινόεντα > ἀργινῶντα, μὲ δωρικὴ συναίρεση). Ὁρθότερη ὅμως φαίνεται ἡ παραγωγή τους ἀπὸ ἐπίδραση τῆς μετοχῆς σὲ -όντας, ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς ὁποίας ἄλλωστε προέρχονται καὶ πολλὰ ἐπιρρήματα στὸ καλυμνιακὸ ἰδίωμα: γνεφτώντα (= μὲ νοήματα), ὀρθώντα (= μὲ ὀρθιο τρόπο), πορπατώντα.

29. Βλ. Ἰσόχιο: «ἀργίλλος: ἡ σημετρὴς γῆ, ἡ λευκόγειος». Σούδα: «ἀργιλλώδης γῆ, λευκὴ καὶ καθαρὰ. ἀργινόεις, ἀργινόεντος, λευκοῦ».

30. Ν. Andriotis, ὁ.π., λήματα 1143 καὶ 1145.

31. Ὁ.π., λήμα 1144. — I. A., Γ', 40.

32. Κ. Amantos, Die Suffixe der neugriechischen Ortsnamen, [1903], στὸ Ἑνωσιακὰ μελετήματα, Ἄθ. 1964, 17.

33. Ὁ.π., 16.

34. Ὁ.π., 25.

35. Ὁ.π., 18.

πεζώντα (= με τὰ πόδια, βάδην, πεζός), πφηώντα (= με πήδημα), λαμνώντα (= κολυμπώντας), πιστικώντα κλπ.³⁶.

Σχετικά με τὴν ἐξάπλωση τῶν τοπωνυμίων σὲ -ῶντα(ς), παρατηροῦμε ὅτι ἀπὸ τὰ 13 παραδείγματα ποὺ καταχωρίζει ὁ Amantos³⁷ τὰ 5 μαρτυροῦνται στὰ Δωδεκάνησα (3 στὴν Κάλυμνο, Διῶντας ἢ Ἑλιῶντας, ὁ στὴν Κάρπαθο³⁸, Σκοιῶντας, τὰ στὴ Λέρο), τὰ 2 στὴν Εὐβοία (Βατῶντας, ὁ, Δαφνῶντας, ὁ), 2 στὶς Κυκλάδες (Γλάρωντας, ὁ στὴ Σῦρο, Σιδῶντας, ὁ στὴν Ἄνδρο), καὶ ἀπὸ 1 στὴ Σκόπελο (Ἀγνῶντας, ὁ), στὴν Ἰκαρία (Μηλιῶντας, ὁ), στὴ Σάμο (Παγῶντας, ὁ) καὶ στὴν Κύπρο (Ἀναιλῶντας, ἦ). Ἦδη μποροῦμε νὰ προσθέσουμε μόνο ἀπὸ τὰ Δωδεκάνησα ἑπτὰ νέα τοπωνύμια: δύο στὴ Κάλυμνο, ἀπὸ ἓνα στὴν Κάρπαθο (Χαλαβρῶντας, ἦ³⁹), στὴν Ἀστυπάλαια (Σκινῶντας, ὁ⁴⁰), στὴν Τῆλο (Κριθῶντας, τὰ⁴¹), στὴ Νίσυρο (Λαπαθῶντας, τὰ⁴²), καὶ στὴν Πάτμο (Πλωρησῶντας, ὁ⁴³). Ἡ ἔρευνα θὰ πολλαπλασιάσει τὰ σχετικά παραδείγματα, ἀκόμη καὶ ἀπὸ παραθαλάσσιες ἀλλὰ μὴ νησιωτικὲς περιοχὲς⁴⁴.

Βλυχάτζα, τὰ. Ἀραιοκατοικημένος ὄρμος στὸ νότιο τμήμα τοῦ νησιοῦ, ΝΔ. τῆς Πόθιας. **Βλυχός**, ὁ. Ἔτσι ὀνομαζόταν μιὰ συνοικία τῆς Πόθιας με πηγὰδι. Ἡ ὀνοματοθεσία καὶ τῶν δύο θέσεων προῆλθε ἀπὸ τὸ γλυφό, τὸ ὑφάλμυρο νερὸ ποὺ ὑπάρχει ἐκεῖ. Στὴν Κάλυμνο βλύχα, ἢ ὀνομάζεται ἢ ὑφάλμυρη γεύση. Οἱ τύποι προέρχονται ἀπὸ ἐπίθετο βλυχός/γλυφός (μεσν.) βλυχάδα > βλυχάδι⁴⁵. Τὰ σχετικά τοπωνύμια εἶναι πολλὰ (δεκάδες θέσεις, ἰδίως παραλιακὲς⁴⁶), συγκεντρωμένα κυρίως στὸ Αἰγαῖο καὶ σχετιζόμενα πάντα με ὑφάλμυρα νερά. Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ θέσεις ἔχουν ὑψόμετρο κατὰ πλειοψηφία μηδενικὸ ἢ τὸ πολὺ 40-120 μ.⁴⁷, πρᾶγμα ποὺ δικαιολογεῖ τὸ ὑφάλμυρο τοῦ νεροῦ.

36. Ν. Δράκος, Γιά τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Κάλυμνος, Ἄθ. 1983², 105, 185, 195, 200 καὶ 205.

37. Κ. Amantos, ὁ.π., 26-27.

38. Ὁ δεῦτερος τύπος στὸ Μ. Μιχαηλίδης-Νουάρος, ὁ.π., 441-442.

39. Ὁ.π., 493.

40. Α.Ι.Α.

41. Χ. Κουτελάκης, ὁ.π., 145.

42. Χ. Παπαχριστοδούλου, Νίσυρος, ὁ.π., 259.

43. Π. Κρητικός, Πατμιακὰ τοπωνύμια, Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον 4 (1963), 50.

44. Πβ. τοπωνύμιο Σελῶντας, ὄρμος στὸ Αἰγυριὸ Ναυπλίας, στὸ Γ(εωγραφικὴ) Ὑ(πηρεσία) Σ(τρατοῦ), Γεωγραφικὸ Λεξικὸ Ἑλληνικῶν Τοπωνυμίων, Ἄθ. 1983), Γ', 268.

45. Πβ. Ἠσύχιος: «βεβλυχασμένον [<*βλυχάζω >] μεμολυσμένον». Συζήτηση γιά τὴν προέλευση τῶν τύπων ἀπὸ τὸν Κ. Μηνῆ, ὁ.π., 42-43 καὶ σημ. 144.

46. Κ. Amantos, ὁ.π., 42. — Α.Ι.Α.

47. Γ.Υ.Σ., ὁ.π., Α', 300.

Σχετικά με την διάδοση τῶν τοπωνυμίων αὐτῶν ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ ὅτι στὰ Δωδεκάνησα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κάλυμνο, ἀπαντοῦν ἐπίσης στὴν Κῶ (*B λ υ χ ό, τό*)⁴⁸, στὴ Χάλκη (*B λ υ χ ά, τά*)⁴⁹, στὴν Τῆλο (*B λ υ χ ά δ α*,⁵⁰ ἦ), στὴ Σύμη (*Γ λ υ φ ά, τά*)⁵¹, στὴ Νίσυρο (*B λ υ φ ά, ἦ καὶ B λ υ χ έ ς, οί*)⁵², στὴν Κάσο (*B λ υ χ ά, ἦ*)⁵³, στὴν Ἀστυπάλαια (*B λ υ χ ά δ α, ἦ καὶ B λ υ χ ά δ ε ς, οί*)⁵⁴, στὴ Ρόδο (*B λ υ χ ά, τά, Γ λ υ φ ά δ α, ἦ καὶ B λ υ χ ά δ α, ἦ*)⁵⁵, στὴν Κάρπαθο (*B λ υ χ ά, ἦ, B λ υ χ ο π ό τ α μ ο ς, ό καὶ Τ ρ ε ῖ ς B λ υ χ ά ε ς, οί*)⁵⁶, καὶ στὴν Πάτμο (*B ρ ύ χ ο υ ν α ς, ό*)⁵⁷.

Σημειώνεται τέλος ὅτι στὴν Κάλυμνο ὅλα τὰ φρέατα ποὺ δὲν περιέχουν τὴ λέξη πηγάδι (ὅπως π.χ. *τ ῆ ς Γ ο ύ ρ ν α ς τ ό Π η γ ά δ ι*) ἔχουν ἀρσενικὸ γένος, σὰν νὰ ἐννοεῖται τὸ οὐσιαστικὸ λάκκος, π.χ. ὁ *B λ υ χ ό ς, ό Δ η ῖ ζ ο ς, ό Μ ε σ ι α κ ό ς, ό Π α ρ α ε ῖ σ η ς*⁵⁸.

Βοθύνοι, οἱ ἢ **Βοθύνη**, τό. Περιοχὴ καὶ μικρὸς συνοικισμὸς στὰ νότια τῆς Πόθιας. Ἡ περιοχὴ αὐτὴ, ποὺ ἔχει πολὺ χαμηλὸ ὑψόμετρο, περίπου 60 μ., καταλήγει σὲ ὁμώνυμη παραλία καὶ συμπίπτει σχεδὸν μὲ τὰ *B λ υ χ ά δ ι α*, τὰ ὁποῖα εἶναι προέκτασή της. Τὸ τοπωνύμιον προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαία λέξη βόθυνος ποὺ εἶχε τὴ σημασία τοῦ βόθρου, τοῦ κοίλου τόπου. Ἡ λέξη αὐτὴ ἐπιβιώνει σήμερα μὲ ποικίλους τύπους σὲ ὅλο τὸν ἑλληνόφωνο χῶρο⁵⁹ καὶ δηλώνει γενικὰ ὄρυγμα, λάκκο, τὸ μεταξὺ δύο λόφων βαθὺ τμήμα καὶ γενικὰ γουβωτὸ μέρος⁶⁰. Ὡς τοπωνύμια ἀπαντοῦν οἱ ἐξῆς τύποι: *Β ό θ ο ν α ς, ό* (Εὐβοία, Θήρα, Κρήτη, Μῆλος, Μύκονος⁶¹, Φιλιατρά⁶²), *Β ό θ ο υ ν α ς, ό* (Θεσσαλία⁶³), *Β ο ύ θ ο υ ν α ς, ό* (Ἀμοργός⁶⁴), *Β ό θ α ν ο ς, ό* (Ἀρβανιτοκε-

48. Ν. Ζαράκας, ὅ.π., 31.

49. Χ. Παπαχριστοδούλου, Χάλκη, ὅ.π., 35.— Μ. Σκανδαλίδης, ὅ.π., 46-47.

50. Χ. Κουτελάκης, ὅ.π., 26 καὶ 128.

51. Χ. Παπαχριστοδούλου, Τοπωνύμια Σύμης, Συμιαῖκά 1 (1972), 46.

52. Χ. Παπαχριστοδούλου, Νίσυρος, ὅ.π., 248.

53. Κ. Μηνάς, ὅ.π.

54. Α.Ι.Α.— Γ.Υ.Σ., ὅ.π.

55. Χ. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος Α', ὅ.π., 143 καὶ Ρόδος Β', ὅ.π., 71.

56. Μ. Μιχαηλίδης-Νουάρος, ὅ.π., 427 καὶ 441.

57. Π. Κρητικός, ὅ.π., 93.

58. Α.Ι.Α.

59. Ν. Andriotis, ὅ.π., λήμμα 1499.— Α.Ι.Α.

60. Ι. Α., Δ' 1, 13.

61. Ὁ.π.

62. D. Georgacas-W. McDonald, Place Names of south-west Peloponnesus, Athens 1967, ἀρ. 1071.

63. Α.Ι.Α.

64. Ι. Α., ὅ.π.

ρασιακά Μεγαλοπόλεως⁶⁵, Λίμνη Εύβοίας⁶⁶), *Βοθόνοι*, οί (Άμοργός, Χίος⁶⁷, Νάξος⁶⁸, Κέα⁶⁹), *Βοθύλλοι*, στούς (Ρόδος⁷⁰), *Βοτύλλοι*, στούς (Νίσυρος⁷¹), *Βόθυνα*, ή (Κέρκυρα⁷²), *Βοθιανά*, τὰ (Παλαιοχώρα Ρεθύμνου⁷³). Συνώνυμα εἶναι τὰ τοπωνύμια *Βόθρος/Γόθρος*, ὁ καὶ τὰ παράγωγά τους, τὰ ὅποια συναντῶνται σὲ πολλὰ μέρη, κυρίως στὸ Αἴγαῖο⁷⁴.

Ἄξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἕλα σχεδὸν τὰ παραπάνω τοπωνύμια βρίσκονται σὲ περιοχὲς μὲ πολὺ χαμηλὸ ὑψόμετρο⁷⁵, πράγμα ποὺ συμφωνεῖ μὲ τὴν ἔτυμολογία τους.

Βουκ-κολ-λιά, ή. Τοποθεσία στὴν περιοχή Κυρὰ-Ψηλὴ ὅπου παλιότερα ὑπῆρχαν πρόχειρες ἐγκαταστάσεις γιὰ τὴ συγκέντρωση τῶν μικρῶν κοπαδιῶν τοῦ νησιοῦ. Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαία βουκολία⁷⁶ καὶ ἐπιβιώνει σήμερα σὲ διάφορα μέρη μὲ τὴ σημασία τῆς ἀγέλης, ὅπως καὶ στὴν ἀρχαιότητα, ἢ τοῦ τόπου συγκεντρώσεως ζώων ἢ τοῦ τοίχου περιφράγματος⁷⁷. Καὶ σὲ τοπωνυμικὴ χρῆση, ὅπως καὶ ὡς προσηγορικὸ, τὸ οὐσιαστικὸ ἔχει ἀρκετὴ διάδοση, κατὰ κανόνα στὸ νησιωτικὸ χῶρο. Σχετικὰ τοπωνύμια ἀπαντοῦν: στὴν Ἄνδρο (*Βουκολιά*, ή, *Βουκολειά*, τὰ)⁷⁸, στὴν Κάρπαθο (*Ὀυκολεῖ*, τό *Ὀυκολάς*, ὁ)⁷⁹, στὴν Κρήτη (*Βουκολιές*, οί, *Βουκολιάς*, ὁ, *Βουκολές*, ὁ, *Βουκολέδες*, οί, *Βουκολίδια*, τὰ)⁸⁰, στὴν Κῶ (*Βοκ-κολ-λιές*, οί ἢ *Βοκ-κολ-λιά*, ή)⁸¹, στὴ Ρόδο (*Βουκκουλλιά* ή, *Βουκκουλλιές*, οί, *Κουκκουλιά*, ή, *Κουκκουλίές*, οί)⁸²),

65. Λαογραφικὰ Κερασιᾶς Ἀρκαδίας, Ἄθ. 1966, 144.

66. Α.Ι.Α.

67. Ι. Α., ὅ.π.

68. Α.Ι.Α.

69. Ι. Θωμόπουλος, Μελέτη τοπωνυμικὴ τῆς νήσου Κέου, Ἄθ. 1963, 71.

70. Χ. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος Α', ὅ.π., 116.

71. Χ. Παπαχριστοδούλου, Νίσυρος, ὅ.π., 248.

72. Ι. Α., ὅ.π.

74. Α.Ι.Α.

74. Ι. Α., ὅ.π.

75. Γ.Υ.Σ., Α', 301.

76. Ν. Andriotis, ὅ.π., λήμμα 1538. Πβ. «βουκόλια: ἀγέλη βοῶν» Ἡσύχιος.

77. Ι. Α., Δ' 1,61.

78. Ὅ.π., 60 καὶ 61.

79. Μ. Μιχαηλίδης-Νουάρος, ὅ.π., 431 καὶ 441.

80. Ι. Α., ὅ.π., 61. — Ε. Πλατάκης, Ὀνόματα σπηλαίων τῆς Κρήτης σχετικὰ μὲ τὴν ποιμενικὴ ζωή, Ὀνόματα 7 (1982), 19.

81. Ν. Ζαράκας, ὅ.π., 94.

82. Χ. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος Α', ὅ.π., 111.

στήν Τήλο (Βουκ-κολιό, εἰς)⁸³, στή Χάλκη (Βοκκόλια, ἦ)⁸⁴, στή Ψαρά (Βουκολιά, ἦ)⁸⁵ κ.ά.

Γναφαρζά, ἦ ἢ Ἀχναφαρζά, ἦ, ἢ **Γαναφαρζά**, τά. Μικρὸς ὄρμος κοντὰ στὸ Καντούνι, στή ΝΔ ἀκτὴ, νότια τῆς Τελένδου καὶ ἀπέναντι ἀπὸ τὸ νησάκι Ἀγ. Κυριακή. Σήμερα φιλοξενεῖ μόνο κολυμβητές, παλιότερα ὅμως, ἕως τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ., κατεργάζονταν ἐδῶ δέρματα, σὲ μικρὴ βέβαια κλίμακα. Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαία κναφεῖον/γναφεῖον καὶ τὴν παραγωγικὴ κατάληξη -αρειό/-αρειό, ἢ ὁποῖα δηλώνει κυρίως τόπο, δοχεῖο κττ.⁸⁶: γναφεῖο > γναφαρειό, τὸ > γναφαρεια, τὰ > γναφαρεια, ἦ (ὁ τύπος Γαναφαρζά⁸⁷ μὲ ἀσυνήθιστη ἀνάπτυξη συνοδίτη -α- πβ. τὸ συγγενές, ἄλλης ὅμως ἀφετηρίας, βρακάτος > βαακάτος, Σαμοθράκη). Ὁ τύπος γναφαρειό, ὅπως καὶ ὁ συνώνυμός του γναφειό, ὡς προσηγορικὸ χρησιμοποιεῖται στὸν ἀνατολικὸ ἰδίως ἑλληνόφωνο χῶρο καὶ δηλώνει κατὰ κανόνα τὸ βυρσοδεψεῖο, καθὼς καὶ τὸ σκεῦος ἔπου μούλιαζαν τὰ δέρματα⁸⁸. Ὡς τοπωνύμια συναντῶνται οἱ τύποι Γναφαρειό, τὸ στή Νάξο καὶ Γναφκεια, τὰ στήν Κύπρο⁸⁹.

Δᾶμος, ὁ. Ἡ νότια κοιλάδα τῆς Καλύμνου ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Πόθια καὶ μέσω Χωρίου καὶ Πανόρμου καταλήγει στὶς Μυρτιές. Στὸ κεντρικὸ καὶ ψηλότερο σημεῖο τῆς κοιλάδας αὐτῆς, λίγο πρὸς Β. τοῦ Χωρίου, βρίσκεται ὁ Δᾶμος. Ἡ τοποθεσία εἶναι πετρώδης, ἐπιμήκης καὶ ὀρθογώνια, ἀπόκρημνη στὶς τρεῖς πλευρές. Ἐδῶ ὑπάρχουν ἐρείπια ἀρχαίου συνοικισμοῦ ποὺ ἀπλώνονται σὲ ἔκταση τετραγωνικῶν χιλιομέτρων. Κατὰ τὸ 1854-55 ὁ Charles Newton ἀνέσκαψε τὸ βόρειο μέρος τοῦ Δάμου ἀλλὰ ὄχι συστηματικὰ καὶ ἀποβλέποντας κυρίως σὲ ἐπιγραφικὸ ὑλικό, τὸ ὁποῖο ἀποδείχτηκε πλούσιο. Τὸ τοπωνύμιο διασώζει τὸν δωρικὸ τύπο τῆς λέξεως δῆμος⁹⁰, φαινόμενο ποὺ παρατηρεῖται, ὅπως ἀναφέραμε, καὶ σὲ ἄλλα τοπωνύμια τοῦ νησιοῦ. Ὁ Γ. Κουκούλης⁹¹, συνοψίζοντας τίς μέχρι σήμερα μελέτες γιὰ τοὺς ἀρχαίους δήμους τῆς Καλύμνου,

83. Χ. Κουτελάκης, ἔ.π., 27.

84. Χ. Παπαχριστοδούλου, Χάλκη, ἔ.π., 33. — Μ. Σκανδαλίδης, ἔ.π., 47.

85. Α.Ι.Α.

86. Ι. Α., Γ', 57: ἀπὸ οὐσιαστικὰ σὲ -ειό/ειό σχηματισμένα ἀπὸ οὐσιαστ. σὲ -άρης (π.χ. καρβουνάρης > καρβουναρειό) ἀποσπᾶστηκε ὀλόκληρο τὸ -αρειό/αρειό καὶ ἀποτέλεσε ξεχωριστὴ παραγωγικὴ κατάληξη, π.χ. πλυσταρειό, τσουκαλαρειό, ἀσβεσταρειό κλπ.

87. Τὸν τύπο αὐτὸ σὲ οὐδέτερο γένος παραδίδει ὁ Ν. Δράκος, ἔ.π., 101.

88. Ν. Andriotis, ἔ.π., λήμμα 1701. — Α.Ι.Α.

89. Α.Ι.Α.

90. Βλ. Γ. Χατζιδάκης, Μεσ. καὶ Ν. Ἑλλην., Α', 79.

91. Γ. Κουκούλης, Ἡ Κάλυμνα τῆς ἱστορίας, Ἀθ. 1982², 36-66.

ἀποφάνεται ὅτι ὁ Μέσος (κατὰ παράλειψη τοῦ Δάμου), δῆμος τῆς περιόδου Ὁμοπολιτείας (3ος αἰ. π.Χ.), βρισκόταν στὴν περιοχή τοῦ σημερινοῦ Δάμου (κατὰ παράλειψη τοῦ Μέσου)· ἡ περιοχή Χωρίου-Δάμου κατοικήθηκε ὅμως καὶ στὰ προηγούμενα καὶ στὰ κατοπιναῖα χρόνια.

Τοποθεσία *Δάμου*, ὁ ὑπάρχει καὶ στὴν Κύπρο⁹², ἐνῶ θέση τὰ *Δάμου* σημειώνεται στὴ Ρόδο⁹³.

Δυρζάς, ὁ ἢ Δυρζάδες, οἱ. Τοποθεσία στὸν Βαθύ, στὴν ὁποία ὑπῆρχε συστοιχία γέρικων βαλανιδιῶν (*Quercus ilex*, τῆς οἰκογενείας τῶν Φηγιδῶν, *Fagaceae*). Τὸ τοπωνύμιο προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαία λέξη δρυς μετὰ θέση τοῦ ρ καὶ προσθήκη τῆς καταλήξεως -ιάς: δρυ-ιάς > δυριάς > δυρζάς (τὸ ἡμίφωνο /i/, ὅταν προηγεῖται ρ, στὴν Κάλυμνο προφέρεται ὡς ζ· πβ. *Γναφαρζά, Κοκχαλαρζά, Στενοφυρζές* κλπ.). Ἡ κατάληξη -ιάς, ἡ ὁποία μετὰ τὴ σειρά της προῆλθε ἀπὸ τὴν ἀρχαία κατάληξη -εὺς ἢ ἴσως -έα⁹⁴, ἔχει κατὰ κανόνα περιληπτικὴ σημασία καὶ σχηματίζει πάρα πολλὰ περιεκτικὰ τοπωνύμια σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα⁹⁵. Στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ὅμως, ἐπειδὴ, ὅπως στὴν Κρήτη, στὴ Νίσυρο κ.ά. ἔτσι καὶ στὴν Κάλυμνο, *δυρζάς* ὀνομάζεται τὸ ἴδιο τὸ δέντρο δρυς⁹⁶, φαίνεται πιθανότερο τὸ τοπωνύμιο νὰ μὴν εἶναι περιληπτικό. Ἡ ὑπόθεση ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἐναλλακτικοῦ δευτέρου τοπωνυμίου γιὰ τὴν ἴδια θέση (*Δυρζάδες, οἱ*, πολλές βαλανιδιές). Ἄλλωστε μαρτυροῦνται καὶ ἄλλα τοπωνύμια σὲ -ιάς μὴ περιληπτικά (*Κοχλιάς, Τσυκνιάς, Φονιάς* κ.ά.)⁹⁷.

Κατελύματα, τά. Τοποθεσία κοντὰ στὴν Πόθια. Ἡ λέξη ὡς προσηγορικὸ ἀπαντᾷ συχνὰ στὸ Αἰγαῖο μετὰ τύπους *κατάλυμα* καὶ *κατέλυμα* (τὸ -ε- ἴσως ἀπὸ ἐπίδραση τῆς χρονικῆς αὐξήσεως τοῦ εὐχρήστου ἀορίστου *κατέλυσα*), καὶ δηλώνει κατὰ κανόνα τὰ χαλάσματα, τὰ ἐγκαταλειμμένα καὶ ἐρειπωμένα οἰκοδομήματα⁹⁸. Γιὰ τὴν ὀρθογραφία τῆς λέξεως δὲν ὑπάρχει συμφωνία· οἱ περισσότεροι τὴν γράφουν ὡς *κατάλυμα* (= κατεστραμμένο), καὶ ἄλλοι *κατάλειμμα* (= ἐγκαταλειμμένο, < ἀρχ. *κατάλειμμα* < ἀρχ. *καταλείπω*, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἔχουν ἐπιβιώσει στὶς νεοελληνικὲς διαλέκτους). Ὁρθὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ πρώτη

92. Α.Ι.Α.

93. Χ. Παπαχριστοδούλου, *Ρόδος Α'*, ὅ.π., 47.

94. Βλ. Γ. Χατζιδάκις, *Περὶ τῆς ἑτυμολογίας τῆς λέξεως Μορέας*, Ἐθνη 5 (1893), 236-238. — Κ. Αμαντός, ὅ.π., 32-42. Στὴν ἀρχαιότητα ὑπάρχουν πολλὰ τοπωνύμια σὲ -εὺς, π.χ. *Σχινεύς, Πρινεύς, Φηγεύς, Ἐλαιεύς* κ.ά., ἐνῶ τὰ πρῶτα τοπωνύμια σὲ -ιάς, π.χ. *Ψαμαθιάς*, χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν 9ο αἰ. μ.Χ.

95. Κ. Αμαντός, ὅ.π., 35-39. — Α.Ι.Α.

96. Α.Ι.Α.

97. Κ. Αμαντός, ὅ.π., 39-41.

98. Α.Ι.Α.

έτυμολόγηση, δηλαδή από τὸ ἐλληνιστικὸ οὐσιαστικὸ κατάλυμα (= κατοικία, καταφύγιο, πανδοχεῖο)· αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του προέρχεται ἀπὸ ἀρχαῖο ρῆμα καταλύω, τοῦ ὁποῖου ἡ κύρια σημασία ἦταν καταστρέφω, διαλύω, καταβάλλω. Τὸ ρῆμα αὐτὸ ἐπιβιώνει σήμερα σὲ ὅλο τὸ Αἰγαῖο, στὴ Μικρὰ Ἀσία, στὴν Κρήτη, Κύπρο, Καλαβρία κ.ά. διατηρώντας τὴν ἀρχαία αὐτὴ σημασία⁹⁹. Στὴν Κάλυμνο τὸ ρῆμα αὐτὸ χρησιμοποιεῖται μὲ τύπο κατελῶ, ἐνῶ εὐχρηστο εἶναι καὶ τὸ οὐσιαστικὸ κατελυμὸς (= φθορά, καταστροφή)¹⁰⁰. Ἀξίζει τέλος νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ πληροφορίες ἀποδίδουν τὸ ὄνομα τῆς Καλυμνιακῆς αὐτῆς θέσης στὸ ὅτι τὸν προηγούμενο αἰῶνα ἢ καὶ παλιότερα ζοῦσαν ἐδῶ ἀπομονωμένοι οἱ λεπροί, οἱ ὁποῖοι στὴν Κάλυμνο, ὅπως στὴν Ἀν. Κρήτη κ.ά., ἀποκαλοῦνται κατελυμένοι¹⁰¹.

Τὸ τοπωνύμιον ἀπαντᾷ συχνὰ στὰ Δωδεκάνησα, στὴν Κάρπαθο (*Κατελύματα τοῦ Ἀφιάρτη, Κατελυμάτσι, Διακομηνᾶ τὸ κατέλυμα*)¹⁰², στὴν Κάσο (*Ἐροῦ / Κάμπου / Μισοχωρίτη / Σκουλούη τὸ κατέλυμα*)¹⁰³, στὴν Κῶ (*Συγκατελύματα*)¹⁰⁴, στὴ Ρόδο (*Κατελύματα — δύο θέσεις, Μεάλον κατέλυμα*)¹⁰⁵, στὴν Τῆλο (*Χοιροκατελύματα, Κατελύματα*)¹⁰⁶ καὶ στὴ Χάλκη (*Τσαγκαροκατάλυμα*)¹⁰⁷. Συνώνυμα εἶναι τὰ τοπωνύμια *Χαλατά, τά, Χαλόπετρα, τά, Χαλόσπιτα, τά, Χάλαβρα, τά* κλπ.

Τὸ τοπωνύμιον ἀπαντᾷ, τέλος, σὲ πολλὰς θέσεις στὴν Εὐβοία, στὴν Κύπρο, στὴ Μάνη, στὴ Μύκονο, στὴν Κρήτη, στὴ Σίφνο, στὴ Σῦρο, στὴ Φολέγανδρο, στὴ Χίο κ.ά.¹⁰⁸.

Κοκχαλαρζά, ἢ. Εἶναι τὸ ὄνομα μιᾶς συνοικίας τοῦ Χωρίου, τῆς παλιᾶς πρωτεύουσας τῆς Καλύμνου. Ὁ τύπος μὲ τὸν ὁποῖο παραδίδεται τὸ τοπωνύμιον μᾶς προσανατολίζει ἀρχικὰ πρὸς τὴ λέξη κόκκαλο(ς)· πρόκειται γιὰ ἀρχαία λέξη ποὺ δήλωνε, μεταξὺ ἄλλων, τὸν πυρῆνα τοῦ κουκουναριοῦ, καὶ ἡ ὁποία ἐπιβιώνει σήμερα στὴν Κάρπαθο, Κύπρο, Ἰμβρο, Καλαβρία μὲ τὴ σημασία τοῦ

99. N. Andriotis, ὕ.π., λήμμα 3143. Πβ. καὶ λήμματα 3138-3142.

100. N. Δράκος, ὕ.π., 128-129.

101. A.I.A. Πβ. καὶ Καλυμνιακὴ κατάρτα: νὰ κατελέσαι!

102. M. Μεγαηλίδης-Νουάρος, ὕ.π., 423, 432, 442, 473.

103. K. Μηνᾶς, ὕ.π., 53, 59, 82, 104.

104. N. Ζαράκας, ὕ.π., 121.

105. X. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος Α', ὕ.π., 91 καὶ Ρόδος Β', ὕ.π., 66.

106. X. Κουτελάκης, ὕ.π., 104, 139.

107. X. Παπαχριστοδούλου, Χάλκη, ὕ.π., 38. — M. Σκανδαλίδης, ὕ.π., 101.

108. A.I.A.

κουκουναριοῦ, τοῦ καρυδιοῦ, τοῦ ἀμύγδαλου, τοῦ σκληροῦ κουκουτσιοῦ διαφόρων φρούτων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄστοῦ¹⁰⁹. Μὲ αὐτὴ τὴν τελευταία καὶ κοινὴ σημασία χρησιμοποιεῖται σήμερα στὴν Κάλυμνο ἡ λέξις *κόκχαλο*¹¹⁰. Ἐπιπλέον καὶ στὴ Ρόδο ὑπάρχουν τοπωνύμια *Κόκκαλα*, τὰ καὶ *Κοκκάλες*, οἱ ποὺ σχετίζονται μὲ κόκκαλα τάφων¹¹¹, καθὼς καὶ θέση *Κοκκαλαριά*, ἡ, ἀπὸ τὸ θηλυκὸ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ *κοκκαλάρης*¹¹². Ἡ συνοικία ὅμως αὐτὴ τοῦ Χωρίου διακρίνεται ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς ποὺ εἶναι γεμάτοι χοχλάκους, κροκάλες, μεγάλα δηλαδὴ βότσαλα, χαρακτηριστικὸ στὸ ὁποῖο ἐπιμένουν ὅλες οἱ πηγές¹¹³. Πιθανότερο λοιπὸν φαίνεται ὅτι τὸ τοπωνύμιό μᾶς παραπέμπει στὴν ἀρχαία λέξις *κροκάλη*¹¹⁴, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται μὲ παρασυσχετισμὸ πρὸς τὸ *κόκχαλο*¹¹⁵: *κροκάλη* > *κροκαλάρης* (ἀναλογικὰ πρὸς τὸ συνηθέστερο *χοχλακάρης*) > *κροκαλαριά* > *κοκκαλαριά*. Σχετικὰ μὲ τὴν κατάληξη *-ιά*, τέλος, σημειώνουμε ὅτι ἔχει καὶ περιεκτικὴ σημασία, ὅπως στὴν προκειμένη περίπτωση, π.χ. *σφηκωνιά*, *συκομεριά* (*Κάλυμνος*)¹¹⁶, *σερπετιὰ* (*Κέα*)¹¹⁷, *κεχρινιά* (σὲ πολλὰ μέρη)¹¹⁸, κλπ.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἐξάπλωση τοῦ τοπωνυμίου ἀναφέρουμε ὅτι στὴ Λέρο ὑπάρχει θέση *Κόκχαλη*, ἡ¹¹⁹, στὴν Κῶ παραλιακὴ κατωφερικὴ τοποθεσία *Κόκκαλα*, τὰ¹²⁰, ἐνῶ τοπωνύμια *Κοκκαλαριά*, ἡ μαρτυροῦνται στὰ *Καλάβρυτα*, *Βιάννο* καὶ *Ναυπακτία*¹²¹.

Μηραάλ-λωμα, τό. Θέση σὲ ὕψωμα βόρεια τῆς πρωτεύουσας. Ἡ λέξις, ποὺ στὴν Κάλυμνο χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς προσηγορικὸ μὲ τὴ σημασία «ἐμφά-

109. N. Andriotis, ὅ.π., λῆμμα 3386-7. — Α.Ι.Λ.

110. N. Δράκος, ὅ.π., 133· καὶ τύπος *κόκχαλος*, ὁ ποὺ δηλώνει τὸ κατεξοχὴν μεγάλο *κόκχαλο*, τὸ μηρό. Ἐπιπλέον τὰ διπλὰ σύμφωνα τῆς ἀρχαίας, τῶν ὁποίων ὡς γνωστὸν ἡ προσφορά διατηρεῖται στὰ Δωδεκάνησα, τὸ *κκ* στὴν Κάλυμνο προφέρεται ὡς *κχ*, ὅ.π., 42. (π.χ. *λάκκος* > *λάκχος*). Αὐτὴ ἡ παρατήρηση ὁδηγεῖ τὸ τοπωνύμιό *Κοκκαλαριά* κοντύτερα στὴ λέξις *κόκχαλο*.

111. X. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος Α', ὅ.π., 92.

112. Ὁ.π., 196.

113. N. Δράκος, ὅ.π., 133. — Α.Ι.Λ.

114. Τὴν ἀναφέρει ὁ Εὐριπίδης («αἰγιαλοῖς παρά τε κροκάλαις»), Ἰφ. ἐν Αὐλ. 210) κ.ἄ. καὶ δηλώνει βότσαλο τῆς ἀκτῆς.

115. Ἐπιπλέον καὶ ἡ σχετικὴ ἐξωτερικὴ ὁμοιότητα λευκασμένων ὄστων καὶ βότσαλων ὑποβοηθεῖ τὸ συσχετισμὸ αὐτό.

116. N. Δράκος, ὅ.π., 66.

117. I. Θωμόπουλος, ὅ.π., 14.

118. Βλ. Λεξικογραφικὸν Δελτίον 14 (1982), 199-200.

119. Α.Ι.Λ.

120. N. Ζαράκας, ὅ.π., 160.

121. Α.Ι.Λ., χωρὶς λεπτομέρειες ὅμως σχετικὰ μὲ τὴν ἔτυμολογία τους.

νιση», προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα προβάλλω καὶ τὴν παραγωγικὴν κατάληξιν -μα (πβ. πηδάω - πήδημα, φιλάω - φίλημα κλπ). Τὸ ρ. αὐτὸ στὴν Κάλυμνο σημαίνει «κοιτάζω/φανερώνομαι» καὶ χρησιμοποιεῖται μὲ τύπο *μβραάλ-λω*¹²²: *προβάλλω* > *προάλλω* (μὲ τὴ συνήθη ἀποβολὴ τοῦ β μεταξὺ φωνηέντων) > *πραάλλω* (μὲ ἀφομοίωση τοῦ ο) > *μπραάλλω* (μὲ συμπροφορὰ τοῦ τελικοῦ ν προηγούμενης λέξεως).

Τὸ τοπωνύμιον, ἀρκετὰ διαδεδομένο στὸ νησιωτικὸ χῶρον, ἀπαντᾷ μὲ τοὺς ἀκόλουθους τύπους: *Μπροβάλλωμα* (Πάτμος)¹²³, *Μπροάλλωμα* (Ρόδος)¹²⁴, *Προβάλλωμα* (Κάρπαθος)¹²⁵, *Μπροβάλαμα* (Ἄνδρος), *Μπροβαραμα* (Κίμωλος, Σίκινος, Σίφνος, Φολέγανδρος), *Προβαραμα* (Ζάκυνθος, Κεφαλληνία, Κρήτη, Χίος), *Προβγαλάμα* (Ἄνδρος, Ἰθάκη, Κέα, Πάρος), *Προβάλημα* (Νάξος), *Μπροβάλισμα* (Ἄμοργός)¹²⁶, πάντοτε σὲ οὐδέτερο γένος.

Πεζῶd-da, τά. Ὀρμος μὲ μικρὸ ποιμενικὸ συνοικισμό καὶ δύσβατη ἐνδοχώρα στὸ κεντρικὸ τμήμα τοῦ νησιοῦ καὶ στὸ ὕψος περίπου τῶν Ἀργινῶντων ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν πλευρά. Τὸ τοπωνύμιον προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαία λέξιν *πέζα*, ἢ ποὺ δήλωνε τὸ πόδι (καὶ μάλιστα τὸ πέλμα), τὸ κρηπίδωμα, τὸ ἀκραῖο ἢ κατώτατο τμήμα ἐνδύματος, ἀκτῆς ἢ ὑψώματος. Ἡ λέξις αὐτή, παράλληλα μὲ τὰ πιὸ εὐχρηστα βυζαντινὰ παράγωγά της *πεζούλι* καὶ *πεζούλα*, χρησιμοποιεῖται σήμερον στὰ Δωδεκάνησα καὶ ἄλλοῦ μὲ δύο κύριες σημασίες¹²⁷: α) κτῖσμα χαμηλό, κολλητὸ στὸν ἐξωτερικὸ ἢ ἐσωτερικὸ τοῖχο οἰκήματος, ποὺ ἀναπληρώνει καθίσματα ἢ κρεβάτια, καὶ β) στενὴ λουρίδα γῆς ποὺ περιβάλλεται ἀπὸ γκρεμὸ καὶ στὴν ὁποία παγιδεύονται ἢ φυλάγονται ζῶα, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ βγοῦν¹²⁸, καὶ γενικὰ ὀρεινὸς δύσβατος τόπος· ἢ δευτέρη αὐτῆ σημασία εἶναι συνηθέστερη σὲ τοπωνυμικὴ χρῆσι.

Σχετικὰ μὲ τὴν κατάληξιν τοῦ τοπωνυμίου ἔχομε ἀναφέρει (βλ. λῆμμα Ἀργινῶντα) ὅτι προέρχεται μᾶλλον ἀπὸ τὴν συνήθη τοπωνυμικὴν κατάληξιν -οῦντα(ς) (< ἀρχαία -οῦς) σὲ συμφυρμὸ μὲ τὴ μετοχὴ σὲ -όντας· ἀπὸ τὴ μετοχὴ αὐτῆ προέρχεται στὴν Κάλυμνον καὶ μιὰ σειρά τροπικῶν ἐπιρρημάτων σὲ -όντα. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει καὶ ἐπίρρημα *πεζῶd-da* = μὲ τὰ πόδια, *πεζῆ*· καὶ οἱ

122. Ν. Δράκος, ὁ.π., 164. — Α.Ι.Α.

123. Π. Κρητικός, Πατμιακὰ τοπωνύμια [Β'], Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον 2 (1956), 120.

124. Χ. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος Α', ὁ.π., 123.

125. Μ. Μιχαηλίδης-Νουάρος, ὁ.π., 435.

126. Α.Ι.Α.

127. Ν. Andriotis, ὁ.π., λῆμμα 4770. — Α.Ι.Α.

128. Αὐτῆ τῆ σημασίᾳ ἔχουν καὶ τὰ ρήματα *πεζουλιάζομαι* (Κάλυμνος), *πετζουλώνομαι* (Κάσος), *πετζώνομαι* (Σύμη), ἀναφερόμενα σὲ ζῶα, κυρίως γίδια.

καλύμνιοι έρμηνεύουν τὸ τοπωνύμιο *Πεζῶδα* ἀπὸ τὸ ὅτι μόνον πεζὸς μπορεῖ νὰ φτάσει κανεὶς ἐκεῖ.

Τὰ ὁμόριζα τοπωνύμια ἀνέρχονται σὲ δεκάδες σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Περιοριζόμενοι στὰ Δωδεκάνησα σημειώνουμε ὅτι ὑπάρχουν στὰ ἐξῆς νησιά: στὴ Σύμη (*Πέζες*, οἱ καὶ *Πεζάρια*, τά)¹²⁹, στὴ Χάλκη (*Πέζουλας*, ὁ)¹³⁰, στὴ Νίσυρο (*Πεζούλα*, ἡ καὶ *Πεζοῦλες*, οἱ)¹³¹, στὴν Πάτμο (*Πεζούλα*, ἡ)¹³², στὴ Ρόδο (*Πεζοῦλες*, οἱ, *Καμμένη Πεζούλα* καὶ *Πέζουλας*, ὁ)¹³³, στὴν Κάσο (*Πέτζα*, ἡ, *Πετζουλάρα*, ἡ καὶ *Πετζοῦλες*, οἱ)¹³⁴, καθὼς καὶ ὀκτὼ θέσεις στὴν Κάρπαθο, καὶ δεκατρεῖς ἀκόμη στὴν Κάλυμνο¹³⁵.

Πετρῶδα, τά. Ὀρμος στὰ ΒΔ. τοῦ νησιοῦ. Ἡ ἐτυμολογικὴ ἀφετηρία τοῦ τοπωνυμίου εἶναι ἡ ἀρχαία λέξις πέτρα. Στὴν ἀρχαιότητα μαρτυρεῖται βέβαια ἐπίθετο πετρώεις, -εσσα, -εν· πιθανότερο ὅμως φαίνεται, ὅπως εἴπαμε νωρίτερα¹³⁶, τὸ τοπωνύμιο νὰ μὴν σχηματίστηκε κατευθείαν ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο αὐτὸ ἐπίθετο, τὸ σπάνιο ἤδη στὴν ἀρχαιότητα¹³⁷, ἀλλὰ μὲ τὴν προσθήκη, ἀναλογικὰ καὶ πρὸς τὰ συγγενῆ τοπωνύμια τῆς Καλύμνου, τῆς «αὐτονομημένης» περιεκτικῆς τοπωνυμικῆς καταλήξεως -ῶντα(ς)· ἡ κατάληξις αὐτὴ ἐμφανίζεται στὴν Κάλυμνο μὲ τὴ μεγαλύτερη ἴσως συχνότητα ἀπὸ κάθε ἄλλη περιοχὴ τῆς Ἑλλάδας.

Τὰ ὁμόριζα καὶ συνώνυμα τοπωνύμια, π.χ. *Πετροτό*, τό, *Πετροτά*, τά, *Πέτρες*, οἱ κλπ. κλπ., ἀπαντοῦν πολὺ συχνὰ σὲ ὅλο τὸν ἑλληνόφωνο κόσμο, νησιωτικὸ καὶ μεσόγειο¹³⁸, ὥστε ἡ συγκεντρωτικὴ ἀναφορὰ τους νὰ ὑπερβαίνει τοὺς στόχους αὐτῆς τῆς ἐργασίας.

Σμότρυπο, τό. Ἀγροτικὴ θέση στὴ βόρεια κοιλάδα τοῦ νησιοῦ. Τὸ τοπω-

129. X. Παπαχριστοδούλου, Σύμη, ὁ.π., 58-59.

130. M. Σκανδαλίδης, ὁ.π., 86. — X. Παπαχριστοδούλου, Χάλκη, ὁ.π., 41.

131. X. Παπαχριστοδούλου, Νίσυρος, ὁ.π., 255.

132. Π. Κρητικός, ὁ.π., Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον 4 (1959-1960), 33.

133. X. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος Α', ὁ.π., 137.

134. K. Μηνᾶς, ὁ.π., 91-92, ὅπου καὶ συζήτηση γιὰ τὰ σχετικὰ προσηγορικὰ καὶ τοπωνύμια.

135. A.I.A.: *Πεζούλα*-λα, ἡ, τοῦ *Λιβανοῦ*/τοῦ *ΑἰΓιωροῦ*/τοῦ *Χαρδίτη*/τοῦ *Ζεμβυλά*/τῶ *Ραδιτσῶ*/*Μακρυζά* *Πεζ-ζούλα*, ἡ, τοῦ *Χαλιναροῦ*/τῆς *Ψηλῆς Ρίζας*/*Ἀσπρο Πεζ-ζούλι*, τό, *Γαουροπεζ-ζούλι*, τό, *Υψοῦτὰ Πεζ-ζούλλια*, τά, τῶ *μβεζ-ζουλό* *Κόλωμα*, τό.

136. Βλ. λῆμμα Ἀργινῶντα. — K. A mantos, ὁ.π., 27.

137. Βλ. L.S.J. Mck.: μοναδικὴ μνεία τὸν 2ο αἰ. μ.Χ. ἀπὸ τὸν Μάρκελλο Σιδήτη.

138. Βλ. A.I.A. — Γ.Υ.Σ., ὁ.π., Γ', 116.

νύμιο εἶναι σύνθετο ἀπὸ τὴν ἀρχαία λέξι ἐσμός καὶ τὸν νεώτερο τύπο τρουπί(ον) (στὴ σύνθεση μεταπλασμένο σὲ -τρουπο) τοῦ μτγν. οὐσ. τρύπα¹³⁹. Ἡ λέξι ἐσμός ἀρχικὰ εἶχε καὶ ἄλλες σημασίες καθὼς καὶ τὴ σημασία τοῦ σμήνους γενικὰ¹⁴⁰. Ὁ Ἡσύχιος ὁμως ἤδη μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στὴν ἐποχὴ του ἡ λέξι αὐτὴ δήλωνε κυρίως τὸ σμήνος μελισσῶν¹⁴¹. Σήμερα ἡ λέξι πού μεταφέρει αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ σημασία, τοῦ σμήνους μελισσῶν, καὶ μάλιστα τοῦ νέου σμήνους, εἶναι σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα τὸ οὐσιαστικὸ σμάρι¹⁴², τὸ ὁποῖο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐσμός μὲ τὴν μεσολάβηση τοῦ τύπου *ἐσμάριον¹⁴³. Τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι στὴν Κάλυμνο, ἐνῶ ὡς προσηγορικὸ χρησιμοποιεῖται ἡ λέξι σμάρι¹⁴⁴, στὴν τοπωνυμικὴ χρῆση ἐπιβιώνει ὁ ἀρχαῖος τύπος ἐσμός¹⁴⁵. Ἀποδεικνύεται ἔτσι ἀκόμα μιὰ φορά ὅτι οἱ λέξεις ὡς τοπωνύμια παρουσιάζονται πολὺ πιὸ συντηρητικὲς καὶ ἀνθεκτικὲς, πολὺ πιὸ ἀπρόθυμες γιὰ μεταβολές, ἀπὸ ὅσο ὅταν οἱ ἴδιες χρησιμοποιῶνται, ἀκόμα καὶ στὸν αὐτὸ τόπο, ὡς προσηγορικά. Ὁ ἀρχικὸς τύπος ἐσμός ὡς προσηγορικὸ διασώζεται στὴ Σκυῖρο (ἀσμός, ὁ)¹⁴⁶, στὴ Χίο καὶ στὴν Κύθνο (μὲ τὰ σύνθετα ἀσμοδόχος καὶ ἀσμολόγος, ὁ)¹⁴⁷. Ἀπὸ τοπωνυμικῆς ἀπόψεως, τέλος, σημειώνουμε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ τύπου Ἀ σ μ ἄ ρ ι, ὀνόματος χωριοῦ στὴν Πεδιάδα τῆς Κρήτης¹⁴⁸.

Στενοφυρξές, οἱ. Ὁρεινὴ θέσι σὲ ἀρκετὸ ὑψόμετρο στὸν Προφήτη Ἡλία, βραχώδης καὶ δύσβατη. Τὸ τοπωνύμιο προέρχεται μᾶλλον ἀπὸ τὸ ἐπίθετο στενός καὶ τὸ οὐσ. θυρίδα < θυρίς, ὑποκοριστικὸ τοῦ ἀρχαίου θύρα· στενοθυρίδα > στενοθυρία (μὲ τὴ συνήθη ἀποβολὴ τοῦ δ μεταξὺ φωνηέντων) > στενοθυριὰ > στενοφυριὰ (μὲ τροπὴ τοῦ θ σὲ φ, πβ. θηκάρι-φηκάρι, θέρμα-φέρμα κλπ.). Ἡ λέξι θυρία χρησιμοποιεῖται στὴν Κάλυμνο γιὰ νὰ δηλώσει τὴν ὀπὴ στὸν τοῖχο γιὰ τὸν ἐξαερισμὸ τῶν ἀγροτικῶν σπιτιῶν¹⁴⁹. Συγγενῆ τοπωνύμια στὰ Δωδε-

139. Κατὰ τὸν Γ. Χατζιδάκι, MNE Β' 179, 182, 187-190. Πβ. καὶ τὰ ἀνάλογα χιονόβροχο, γουμαρόστρατο, παλιόθυρο, Α υ κ ὀ τ ρ υ π ο (τοπωνύμιο στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἡπειρο, Α.Ι.Α.) κλπ.

140. Βλ. Liddell-Scott-Jones-McKenzie.

141. «ἐσμός· ὄχλος. πλήθος. συναθροισμός, κυρίως δὲ ἐπὶ μελισσῶν ἀθροίσμασιν».

142. Α.Ι.Α., μὲ τύπους σμάρι, ἀσμάρι, ζιμάρι, ζομάρι, ζουμάρι κλπ.

143. N. Andriotis, ὁ.π., λήμμα 2543.

144. Α.Ι.Α. — N. Δράκος, ὁ.π., 225.

145. Πβ. καὶ τοπωνύμιο Ἰ μ ο ὕ τ ὸ ν Ἰ γ κ ρ ε μ - μ ὸ (ἀπὸ τραγούδι τοῦ γάμου), πού τοποθετεῖται κάπου στὴν Κάλυμνο, βλ. Α.Ι.Α., χφ. 727, 330.

146. Α.Ι.Α. — N. Andriotis, ὁ.π.

147. Α.Ι.Α. — N. Andriotis, ὁ.π., λήμματα 2541-2542. Πολὺ συνηθέστερα καὶ περισσότερα ὁμως εἶναι τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸν τύπο σμάρι, π.χ. σμαρολόγος, σμαροδόχη, σμαρόμελο κλπ.

148. Α.Ι.Α.

149. N. Δράκος, ὁ.π., 117.

κάνησα υπάρχουν στη Κάσο (Θυρίες, οί)¹⁵⁰ και στη Ρόδο (Θυρία, ή, Φραγκοθυρία, ή, Θύρια, τά, Παλόγοθύρια, τά)¹⁵¹.

Στημένια, τά. Τοποθεσία στη στενόμακρη βόρεια κοιλάδα της Καλύμου, κοντά στα Ἀργινῶντα. Τὸ τοπωνύμιο μνημονεύει καὶ ὁ L. Ross με τύπους Ἀσ τη μέ ν ι α, τὰ καὶ Τε μέ ν ι α, τά¹⁵². Ὁ τύπος προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαία λέξη τέμενος, τὸ (> τεμένη, τὰ > τεμένι, τό), τῆς ὁποίας ἡ ἀρχαία σημασία τοῦ ἱεροῦ τόπου τοῦ ἀφιερωμένου στὸ θεῖο ἢ καὶ τοῦ ναοῦ διατηρήθηκε σὲ ὅλη τὴν διαδρομὴ τῆς γλώσσας μας¹⁵³ καὶ σήμερα ὡς προσηγορικὸ ἀπαντᾷ σὲ ἰδιώματα ποὺ διακρίνονται γιὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀρχαϊκῶν τους στοιχείων, στὸν Πόντο, στὴν Καππαδοκία, στὴν Κάρπαθο καὶ στὴν Κρήτη¹⁵⁴. Ὡς τοπωνύμιο συναντᾶται με τύπο Τε μέ ν ι α, τὰ στὴ γειτονικὴ Λέρο καὶ στὴν Κρήτη, ἐνῶ με τύπο Τέ με ν ο ς, τὸ ὑπάρχει στὴν Κρήτη, Κάρπαθο καὶ Κύπρο¹⁵⁵.

Τζιαπόρι, τό. Ἔτσι ὀνομάζεται τὸ βορειότερο ἄκρο τῆς Καλύμου, καθὼς καὶ ὁ στενὸς θαλάσσιος δίαυλος ἀνάμεσα σ' αὐτὸ καὶ στὴ Λέρο. Ὁ τύπος προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαία λέξη διαπορεία, ἡ¹⁵⁶ καὶ ὡς προσηγορικὸ χρησιμοποιεῖται σήμερα με τὴ σημασία τοῦ στενοῦ περάσματος (Σκυῖρος)¹⁵⁷. Με τὴν ἴδια σημασία, ποὺ κατὰ κανόνα ἀναφέρεται σὲ στενὲς θαλάσσιες ζῶνες, συναντᾶται καὶ ὡς τοπωνύμιο στὰ ἐξῆς μέρη: Σύμη (τρεῖς φορές)¹⁵⁸, Κάρπαθο¹⁵⁹, Μυρίνα Λήμου, Σκυῖρο καὶ Ἀστυπάλαια¹⁶⁰. Με τὸν ἴδιο τύπο Δ ι α π ὄ ρ ι, τὸ ὀνομάζονται μικρὰ νησιὰ κοντὰ στὴ Θάσο, στὴ Σάμο, στὴν Παλαιοχώρα Χανίων καὶ στὴ Βόνιτσα¹⁶⁰. Με τύπο Δ ι α π ὄ ρ ι α, τὰ βρίσκουμε νησιάκια στὴν Ἀστυπάλαια καὶ στὰ Μεστὰ Χίου, καθὼς καὶ στενὴ δίαυλο στὶς Ἐχινάδες νήσους¹⁶¹. Συνώνυμα, τέλος, εἶναι τοπωνύμια ὅπως Γ ι ἄ π λ ο ς, ὁ, Δ ι α κ ὄ φ τ ι, τό, Δ ι α π λ ο ῦ ι, τό, Σ τ ε ν ὄ, τὸ (Κάρπαθος)¹⁶² κ.ἄ.

150. Κ. Μη ν ἄ ς, ὅ.π., 54.

151. Χ. Πα πα χ ρ ι σ τ ο δ ο ῦ λ ο υ, Ρόδος Α', ὅ.π., 91 καὶ 101.

152. L. Ross, ὅ.π.

153. Πβ. Ἡσύχιος: «τεμένη· ναοί. ἄλση. ἢ τὰ ἀφωρισμένα κατὰ τιμὴν χωρία. τέμενος· πᾶς ὁ μεμερισμένος τόπος τινὶ εἰς τιμὴν, ἢ ἱερὸν καὶ βωμός, ἢ ἀπονεμηθὲν θεῶ ἢ βασιλεῖ».

154. N. Andriotis, ὅ.π., λῆμμα 5964.

155. A.I.A.

156. Πβ. καὶ Σούδα: «διαπορεία· ἢ διαπόρευσις».

157. N. Andriotis, ὅ.π., λῆμμα 1836.

158. Χ. Πα πα χ ρ ι σ τ ο δ ο ῦ λ ο υ, Σύμη, ὅ.π., 47 καὶ 61.

159. Μ. Μι χα η λ ί δ η ς-Ν ο υ ἄ ρ ο ς, ὅ.π., 473.

160. A.I.A.

161. A.I.A. — Γ.Υ.Σ., ὅ.π., Α' 410 καὶ Γ' 333.

162. Μ. Μι χα η λ ί δ η ς-Ν ο υ ἄ ρ ο ς, ὅ.π., 490, 432, 460 καὶ 488.

Χαλή, ἡ. Κάβος στὸ ΝΑ. τμήμα τοῦ νησιοῦ· πρόκειται γιὰ ἡμιορεινὴ λουρίδα ξηρᾶς ποὺ προβάλλει στὴ θάλασσα ἀπέναντι ἀπὸ τὰ νησιά Πλάτη καὶ Ψέριμο. Τὸ τοπωνύμιο διασώζει τὸν δωρικὸ τύπο τῆς ἀρχαίας λέξεως *χηλή*, ἡ, ἣ ὁποία μεταξὺ ἄλλων εἶχε καὶ τὴ σημασία τοῦ λιμενοβραχίονα, φυσικῆς ἢ τεχνητῆς προεξοχῆς τῆς ξηρᾶς στὴ θάλασσα, μὲ τὸν ὁποῖο προστατευόταν τὸ λιμάνι¹⁶³. Ἡ σημασία αὐτὴ διατηρήθηκε καὶ στοὺς μέσους χρόνους, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ Σούδα¹⁶⁴, καὶ ἔφτασε μέχρι σήμερα (Εὐβοία κ.ἀ.)¹⁶⁵. Τὸ τοπωνύμιο μᾶς εἶναι ἐπίσης γνωστὸ ἀπὸ τὴν Κύμη Εὐβοίας (*Χηλή, ἡ*), τὴν Ἰκαρία (*Ἐχηλή, ἡ*), τὴν Ἀστυπάλαια (*Ἐσηλή, ἡ*)¹⁶⁶ καὶ τὴν Κάρπαθο (*Χάλος, ὁ*)¹⁶⁷.

ΑΓΓΕΛΟΣ Γ. ΑΦΡΟΥΔΑΚΗΣ

163. Μὲ αὐτὴ τὴ σημασία συναντᾶται κυρίως στὸν πληθ. ἀριθμὸ· πρώτη φορὰ στὸν Θουκυδίδη 1,63.

164. «χηλαί· αἱ ἔμπροσθεν τοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν τείχους προβεβλημένοι λίθοι, διὰ τὴν τῶν κυμάτων βίαν, μὴ τὸ τεῖχος βλάπτοιο... χηλή· ... καὶ τῶν λιμένων αἱ ἐξοχαί». Πβ. καὶ Du Cagne· *χαλαί, pro χηλαί, portuum moles*».

165. N. Andriotis, ὅ.π., λῆμμα 6512.

166. Α.Ι.Α.

167. M. Μιχαηλίδης - Νουάρος, ὅ.π., 430.